

DE PROVOCATIEVE BEGELEIDER:

“EN NU MAAR HOPEN DAT ZE NIJDIG OP ME WORDEN!”

Door Anneke Dekkers & Jan Ruigrok

Provocatieve begeleiding is een nieuwe, vrolijke en bevrijdende manier om met leerlingen te communiceren. Humor, warmte en uitdaging vormen de basishouding. Je zegt wat je denkt maar doet daar een flinke schep er bovenop. Je ontregelt en doorbreekt vaste patronen. En het mooie is dat het werkt. Leerlingen worden assertiever, krijgen meer zelfvertrouwen, durven meer en krijgen door jouw ‘rare’ gedrag een realistischer kijk op zichzelf en hun omgeving.

Wat wil je bereiken met provocatieve begeleiding?

Frank Farrelly, een Amerikaans therapeut en grondlegger van Provocative therapy, noemt vijf typen gedrag die hij met provocatie bij de ander wil bereiken:

- bevestigen van eigenwaarde;
- doelmatig opkomen voor jezelf;
- je op realistische wijze kunnen verdedigen;
- je eigen werkelijkheid kunnen en durven testen;
- realiteitszin hebben;
- risico's durven nemen in persoonlijke relaties. Met name je kwetsbaar

op durven stellen.

Samengevat: zelfvertrouwen, assertiviteit, realisme en durf.

Je kunt je voorstellen dat een begeleider die dat bij zijn leerlingen wil bereiken, zelf ook aardig wat van die kwaliteiten in huis moet hebben. Voor wie provocatief gaat begeleiden geldt ‘wie durft?’

Basishouding van de provocatieve begeleider (PB): warmte, humor, uitdaging

De basishouding van de PB kenmerkt zich door Warmte, Humor en Uitdaging. Warmte is belangrijk omdat anders mensen het gevoel hebben dat je ze alleen maar afzeikt. Warmte draagt ertoe bij dat je PB inzet om mensen te bereiken. Ontbreekt de warmte, dan is de kans groot dat je belandt in een machtsstrijd waarbij de ander waarschijnlijk de verliezer is. En jij ook, zij het vaak op lange termijn Humor zorgt voor relativering en betrokkenheid. Bovendien kun je op een grappende manier beter vreselijke dingen tegen iemand zeggen (en als PB vind je dat prachtig!). De uitdaging zorgt dat mensen zelf de verantwoordelijkheid nemen. Ze kunnen niet niks blijven denken en doen. Je daagt ze net zo lang uit tot ze met een reactie komen. Liefst met emotie. Want: emotie zorgt voor beweging. (En dat wil elke begeleider wel)

Basisgedrag van de Provocatieve begeleider

Fysiek contact

Het is belangrijk je warmte en betrokkenheid fysiek te laten merken. Dat doe je door mensen

aan te raken.

Grappende toon

Niet alleen maak je met de grappende toon duidelijk dat niet alles even serieus hoeft te worden genomen, maar je brengt ook jezelf in een grappenmakende staat.

Non-verbaal spiegelen

Begeleiders werken met individuen en groepen. Ook een groep lijkt soms een eigen identiteit te hebben met allerlei kenmerken: houding, stemhoogte en tempo, bepaalde terugkerende woorden en gebaren. Dat kan je zien in verschillende klassen en vergaderingen. De PB spiegelt, als het relevant is, non-verbaal gedrag, houding en toon van de individu of groep. Aan de ene kant bewerkstellig je daarmee een beter contact. Je vergroot de kans op contact omdat wanneer je het gedrag van de ander overneemt, de ander een gevoel van acceptatie ervaart. Vergelijk het met dansen: jij wilt walsen en de ander de rumbadansen. Als jij de ander beetpakt en de wals inzet liggen jullie beide op de vloer. Als jij de eerste stappen meegaat in de rumba, denkt de ander:, ‘ Hé, die danst lekker’ en er is een grotere bereidheid in tweede instantie een walsstapje mee te doen. Daarbij brengt non-verbaal spiegelen de PB ook op ideeën. Je voelt beter wat de ander voelt en je kan van daaruit overdrijven.

Shana komt het lokaal binnen voor haar studievoortgangsgesprek. Ze gaat zitten kijkt naar de grond en lijkt op alle manieren uit te stralen ‘ ik wil geen contact met jou’ . Hellen, haar begeleider, kijkt Shana niet aan, staat met haar rug naar haar toe, geeft de plantjes water en schikt wat papieren.’ Kortom, ze straalt aan alle kanten uit ‘ ik hoef geen contact met jou’ . Na een minuut of twee zegt Shana ‘Wat wil je nou?’ . ‘Ik? Een kop thee’, zegt Helen, ‘ en jij?’ ‘ Da’s goed’ . De dames nemen thee en het gesprek kan beginnen.

Niet helpen

Het een waarheid als een koe: je helpt het beste door niet te helpen. Wie niet helpt dwingt mensen zelf tot nadenken en het nemen van eigen verantwoordelijkheid. Niet helpen bevordert de assertiviteit. (Als niemand je helpt, moet je jezelf maar helpen). Doe dom, wees afgeleid, bewandel zijpaden, onderbreek.

“Meneer, die Van Bergeijk is een hele slechte leraar. Alle leerlingen hebben daar last van. Hij rekent fout wat goed is, bereidt zijn lessen niet voor, geeft altijd oneerlijk straf. Kunt u ons nie thelpen door met hem te praten?”

“Jeetje, ik heb vroeger eens een leraar textiele werkvormen gehad. Die was nog veel erger.; viel ook helemaal geen land mee te bezeilen. Nou ja, tijdens zeilkampen wel dan, natuurlijk. Daar was ‘ie echt goed in, Maar nu wil je dat ik met hem gaat praten...?? En ik praat al iedere met hem, over zijn kinderen, die van mij, soms die van mijn zus. We praten over zeilkampen. Gisteren nog over een aangespoelde walrus. En dan komt dit er nog bij. Lastig hoor. Maar praten kan altijd. Kan ook leuk zijn.”

Basistechnieken Provocatieve interventies

Als je Frank Farrelly vraagt wat hij precies doet tijdens zijn provocatieve sessies en waarom hij zegt wat hij zegt, gromt hij wat, haalt z’n schouders op en mompelt zoets van: daar had ik gewoon zin in. Dankzij de modelleringskunst van Hollander, Daws en Duba is de aanpak van Farrelly ontleed en omgezet in technieken die je kunt leren. Ze heten de Farrellyfactoren. We behandelen hier de technieken die het meeste relevant zijn voor het

provocatief interveniëren in begeleiding.

Wanneer we kijken naar wat geprovoceerd wordt kunnen we twee elementen onderscheiden:

- het ingebrachte probleem;
- het zelfbeeld .

De hieronder beschreven technieken kun je voor zowel het probleem als het zelfbeeld gebruiken.

Houden zo!

Dit is een techniek om het probleem te provoceren. De ander brengt een probleem in en jij roept: maar dat is toch geweldig! Houden zo!

“Ik ben zo verlegen dat ik niks durf.”

“Maar dat is toch geweldig dat je daarvoor kiest, dan hoef je tenminste niet uit te sloven en kun gewoon lekker je eigen zin doen. Scheelt een heleboel stress. Zou ik vooral zo houden.”

“Ja maar, dan krijg ik toch helemaal geen vrienden”

“Nou en: al dat gezeur aan je kop. Moet je weer mee als je lekker thuis cd’ tjes zit te beluisteren, vragen ze hulp aan je als ze in de ellende zitten. En reken maar niet dat ze jou helpen als jij in de ellende zit. Daar weet jij meer van dan ik.

Geniet ervan. Wie heeft er meer vrijheid dan jij en kan helemaal zichzelf zijn?”

Overdrijven

Je kunt verbaal en non-verbaal overdrijven. Afhankelijk van waardoor je je geprovoceerd voelt. Overdrijven doe je ook door te dramatiseren. Je speelt je verhaal uit. Laten Bert Visser, Birgit Kaandorp, Theo Maassen en Hans Teeuwen je tot voorbeeld dienen

“Ik ben zo verlegen dat ik niks durf”

Begeleider trekt een pruilmondje en jammert ”Jij durft helemaal niks. Ik zal je zeggen, het probleem zit veel dieper: jij bent de eenzaamste meest verwaarloosde mens op deze school. Jij bent zo eenzaam dat wanneer jij in het fietsenhok bibberend staat de wachten tot de pauze voorbij is, ze je niet kunnen onderscheiden van een afgetakelde ouwe fiets zonder zadel met twee lekke banden. Jij wordt niet eens gepest, omdat ze je gewoonweg niet zien.”

“Nou ja, da’s wel erg overdreven”

“Niks overdreven, ik zie het toch aan je, die ogen van je, dat zijn twee kapotte fietslampen!”

Absurde verklaringen en absurde oplossingen

Als de vorige technieken nog niet bereikt hebben dat de ander op een ander spoor zit dan gaan we vrolijk door met absurde verklaringen en oplossingen.

Absurde verklaringen laten zien dat het geen zin heeft te speculeren over diepere oorzaken van het probleem. Absurde oplossingen zorgen ervoor dat de anderen eerder eigen oplossingen bedenken. Van jou valt geen heil te verwachten.

“Maar waarom ben ik nou zo verlegen? Ik wil graag veranderen, maar ik durf gewoon niet.”

“Weet je wat ik denk: jij bent allergisch voor lijm waarmee ze schoolboeken binden. Vooral als het warm is, komt die lijm vrij, die adem je in en dan ga je hallucineren en denken dat je niks durft.

Anekdoten, spreekwoorden, oneliners

Het gebruik van anekdoten, spreekwoorden en oneliners is een andere manier om het probleem in een nieuw, relativerend licht te zetten.

“Ik ben verlegen”

“Mooi toch. Je kent het gezegde: brutale mensen hebben de halve wereld?”. Dan is de andere helft voor jou.”

De schuld verschuiven

Vaak zijn mensen geneigd zich af te vragen wie de schuld heeft van het probleem. Een calvinistische masochist zal die te allen tijde bij zichzelf zoeken, de egocentrische profvoetballer zal het gras, de toeschouwers, de trainer de schuld geven van het eigen falen. Hoe dan ook, het beantwoorden van de schuldvraag levert over het algemeen geen bijdrage aan verandering en oplossing van het probleem.

De PB zal de schuld dan ook telkens verleggen. Daar waar de ander de schuld legt, leg jij die niet.

‘Ik weet wel waarom Bergeijk zo reageert: zijn vader was schoenmaker en ieder keer als die zich op zijn vingers sloeg, werd hij kwaad op zijn zoon. En dat is niet goed voor een kind. Misschien moet ik eens met zijn vader bellen. Als die nog leeft tenminste dan kan ik zeggen wat die allemaal voor ellende veroorzaakt.. Wat denk jij, zou die nog leven?’

Stammenwijsheid (stereotypen)

We weten dat het niet hoort: maar we hebben er allemaal een paar van in ons achterhoofd: vooroordelen, stereotypen. Vaak negatief. Vrouwen zijn onzeker, mannen denken maar aan één ding. Ajacieden zijn arrogant, Feyenoorders harde, maar domme, werkers (de betere vmbo'ers dus). Nederlanders zijn futloze lafaards, Marokkaanse jongens zijn crimineel, Surinaamse mannen onberekenbare charmeurs. VWO-leerlingen eigenwijze nerts; VMBO'ers gedemotiveerde losers, leraren eigenwijze friks, schoolleiders kijken alleen maar of de roostertjes kloppen en zijn verder ongeïnteresseerde opportunisten. Of niet dan?

De PB gooit de stereotypen, de stammenwijsheid in het gesprek. Provoceert door de dingen die je niet eens mag denken (maar misschien toch doet en gelooft) uitgebreid te benoemen. Om het zelfbeeld en realisme te testen.

Wanneer provoceren?

Wanneer je begeleidt, ga je niet de hele tijd provoceren. Provoceer als je je geprovoceerd voelt. Meestal is dat als mensen zich als slachtoffer, aanklager of redder opstellen. Als je er op let, heb je snel in de gaten of mensen je provoceren. “Zeurwoorden” die bij een PB'er als rode lap op een stier werken zijn: 'eigenlijk', 'maar ja', 'ik zou wel', “Als hij nou eens...” Daaronder ligt aarzeling, een negatief, niet realistische zelfbeeld. Provocerend dus! Onder het motto: niemand kan jezelf zo goed de grond intrappen als jezelf. Dus ik als PB'ers hoeft niet zo bang te zijn tere zieltjes te kwetsen. Of ze doen het zelf al drie keer zo hard, of het wordt de hoogste tijd dat ze een realistisch zelfbeeld ontwikkelen.

Een begeleider voelt zich aangetrokken tot PB, maar is ondanks alle verhalen een beetje huiverig de tere kinderziel te beschadigen. Hij lost het dilemma op met een kaartje waarop groot NEE staat. Hij geeft het aan Abdelkader die al zes keer de les is uitgestuurd en met wie hij tot nu toe geen contact kan krijgen: “Abdelkader luister, we hebben al ik weet niet hoeveel keer gepraat, maar we schieten niet op. Ik baal van jou en jij van mij. Ik ga eens kijken of ik dat kan veranderen. Nu wil ik vandaag eens op een totaal andere manier met je praten. Ik vraag jou daaraan mee te doen zolang je het de moeite waard vindt. Hier heb je een

kaartje waar NEE op staat. Als je van me baalt steek je dat kaartje omhoog en stop ik. Abdelkader denkt ‘Alles beter dan weer zo’n zinloos gesprek.’, zegt ‘ja’ en het feest kan beginnen. Een half uur later loopt Abdelkader lachend de begeleidingskamer uit. Het NEE-kaartje plakt hij in zijn agenda. Voor als hij er de volgende keer wordt uitgestuurd. Helaas laat die keer langer op zich wachten want hij wordt er minder uitgestuurd.

Anneke Dekkers is gecertificeerd Provocatief Begeleider. Naast coaching leert ze anderen ook provocatief te coachen. Ze verzorgt trainingen voor trainers en coaches en workshops voor HRM-managers en maatschappelijk werkenden. (contact : t/f: 020-6938161, E-mail: info@strapa.nl)

Jan Ruigrok is redacteur van TvL en trainer/adviseur bij Rigardus. (www.rigardus.nl)

Literatuur

Frank Farrelly, Jeff Brandsma: Provocative Therapy. Metapublications, California, 1974

Frank Wartenweiler: Provozieren erwünscht..aber bitte mit Feingefühl. Instrumente der “Provocative Therapy” in der Arbeit mit Eltern und Kindern. Junfermann Verlag, Paderborn, 2003

Jeffrey Wijnberg: Lachen als levensvisie. Kosmos-Z&K Uitgevers, 1999

Jeffrey Wijnberg: Als je zegt wat je denkt. Kosmos-Z&K Uitgevers, 2000

Jeffrey Wijnberg: Tough love. Kosmos-Z&K Uitgevers, 2001

Jeffrey Wijnberg: In het diepste van de ziel is niets te zien. Spectrum 2003(zijn nieuwste boek over provocatieve psychologie.)